

УДК 378.091.32.373.3.011.3-057]:81'243
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-1-33>

Олена БЕРНАЦЬКА,
orcid.org/ 0000-0002-0289-9254
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методик навчання української та іноземної мов
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) elenengteach@gmail.com

Оксана МІРОШНИЧЕНКО,
orcid.org/ 0000-0003-1634-4855
старший викладач кафедри педагогіки та методик навчання української та іноземної мов
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(Київ, Україна) o.v.miroshnychenko@npu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті охарактеризовано поняття «соціокультурний контекст», «соціокультурна компетентність» молодшого школяра, визначено змістові особливості та складові соціокультурної компетентності. Авторами визначено шість педагогічних умов підготовки майбутнього учителя до формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках іноземної мови та наведено їх огляд.

Одна з головних педагогічних умов – розуміння майбутніми учителями змісту соціокультурної компетентності учнів початкової школи, який складають знання соціальних правил, сценаріїв та моделей поведінки в ініомовній комунікації, знання норм спілкування при зустрічі, прощанні, знайомстві, вітанні. Визначена роль та розроблено засоби вербальної наочності під час навчання іноземних мов молодших школярів, до них належать казки, вірші, оповідання, на матеріалі яких учні виконують пошукові та творчі завдання, проводиться гра-драматизація. Окрім читання, перекладу, драматизації окремих уривків казок учні можуть порівнювати ту чи іншу іноземну казку, її героїв з відомими в рідній мові. Через порівняння казкових персонажів в українській та іноземній літературі діти пізнаватимуть несхожість світосприйняття, культури різних народів. Студентська наукова робота має бути практично спрямованою і готувати підґрунтя для майбутнього учителя у формуванні ключових компетентностей учнів. Авторами розроблений список англійських казок відомих письменників Великої Британії, які демонструють соціокультурний контекст іноземної мови і розвивають у молодших школярів інтерес до культури країни, формують соціолінгвістичні знання. Матеріал запропонованих казок студенти опрацьовують, готуючись до практики. Формування соціокультурної компетентності буде успішним за умови систематичного виконання ігрових вправ і завдань, які передбачають формування позитивного ставлення до культури інших народів; проведення паралелі між двома культурами; відбору соціокультурних явищ відповідно до завдань учителя.

Підготовка студентів до практичної діяльності з формування соціокультурної компетентності учнів на уроках іноземної мови за умов врахування визначених педагогічних умов набуде значно кращої якості.

Ключові слова: ініомовна підготовка, соціокультурна компетентність, педагогічні умови, школа.

Olena BERNATSKA,
orcid.org/ 0000-0002-0289-9254
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methodology
of Teaching Ukrainian and Foreign Languages
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) elenengteach@gmail.com

Oksana MIROSHNYCHENKO,
orcid.org/ 0000-0003-1634-4855
Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Methodology
of Teaching Ukrainian and Foreign Languages
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine) o.v.miroshnychenko@npu.edu.ua

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER FOR FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL PUPILS DURING FOREIGN LANGUAGE LESSONS

The article describes the concept of “socio-cultural context”, “socio-cultural competence” of a primary school student, identifies the semantic features and components of socio-cultural competence. The authors identify six pedagogical conditions of preparing future teachers for the formation of socio-cultural competence of primary school students during foreign language lessons and they provide an overview of them. One of the main pedagogical conditions is the understanding by future teachers of the content of socio-cultural competence of primary school students, which consists of knowledge of social rules, scenarios and patterns of behavior in foreign language communication, knowledge of communication norms at meetings, farewells, acquaintances, greetings.

It is determined the role and means of verbal visualization during the process of teaching foreign languages to junior schoolchildren, they include such forms as fairy tales, poems, stories, on the basis of which students perform searching and creative tasks, game-dramatization is carried out. In addition to reading, translating, dramatizing individual passages of fairy tales, students can compare a foreign fairy tale, its characters with those who are well known in their native language. Through the comparison of fairy-tale characters in Ukrainian and foreign literature, children will learn about the dissimilarity of worldview, culture of different peoples.

The authors have developed the list of British writers fairy tales, which demonstrate the socio-cultural context of a foreign language, develop the primary school children interest to the culture, form their sociolinguistic knowledge. The offered fairy tales material is studied by students, while they are preparing for practice. The formation of socio-cultural competence will be successful in case of systematic implementation of game exercises and tasks that involve the formation of a positive attitude to the culture of other peoples; making parallels between two cultures; selection of socio-cultural content in accordance with the teacher's task.

Student's research work should be practically oriented and prepare the ground for the future teacher in the formation of key competencies of the primary school students. The preparation of students for practical activities for the formation of socio-cultural competence of students during foreign language lessons, taking into account certain pedagogical conditions will acquire a much better quality.

Key words: *teaching English, socio-cultural competence, pedagogical conditions, primary school.*

Постановка проблеми. Іншомовна підготовка учнів початкової школи була і лишається досить актуальною проблемою, яка потребує особливої уваги на даному етапі реалізації НУШ в початковій школі. Формування соціокультурної компетенції як складової частини іншомовної компетентності молодших школярів починається з початкової ланки шкільної освіти, потім, згідно з планами реформування освітньої галузі, продовжиться у гімназіях та ліцєях. Високий рівень підготовки майбутнього учителя є умовою формування соціокультурної компетентності школярів.

Аналіз досліджень. Компоненти соціокультурного змісту іншомовної підготовки молодших школярів взаємопов'язують мову і культуру, що передбачає знання реалій, прийнятих для носіїв мови, та соціального контексту – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається. Соціокультурна компетентність поняття не нове і досліджувалась такими науковцями, як Л. В. Айзікова, П. В. Сисоєв, О. О. Коломінова, Л. П. Маслак та іншими. Науковці по-різному визначають поняття соціокультурного компоненту іншомовної підготовки особистості:

– рівень знань соціокультурного контексту при використанні іноземної мови, а також як характеристику досвіду спілкування та використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях, за думкою П. В. Сисоєва;

– лінгвокраїнознавчі знання, уявлення про основні національні звичаї та традиції, як систему навичок і вмій, що дозволяють узгоджувати свою поведінку у відповідності із цими знаннями (О. О. Коломінова);

– поведінкова, етикетна, знання соціокультурного контексту; лінгвістичні маркери соціальних стосунків; правила ввічливості; вирази народної мудрості, діалект, акцент (Маслак, 2007: 114).

– володіння учнями особливостями мовленнєвої та немовленнєвої поведінки носіїв мови в певних ситуаціях спілкування;

– здатність особистості забезпечувати самозміну засобами звичної активності, що проявляється як ефективний вплив на життєдіяльність інших, усвідомлення існування інших культурних значень (Жорнова, 2006: 93).

У сучасній методиці соціокультурна компетенція подається як складова частина комунікативної компетенції, включаючи країнознавчу і лінгвокраїнознавчу компетенції. Існує безліч визначень ключового поняття соціокультурної компетентності і існує думка, що саме ці визначення не є сталими і постійними, а ці поняття будуть змінюватись відповідно до потреб часу та суспільства.

Слід зазначити, що питання підготовки майбутнього учителя до формування соціокультурної компетентності молодших школярів та вибір відповідних інструментів та технологій їх розвитку є не достатньо розкритим та потребує подальшого

дослідження визначення педагогічних умов підготовки майбутнього учителя до такої діяльності.

Мета статті полягає у визначенні педагогічних умов підготовки майбутнього учителя початкової школи до успішного формування соціокультурної компетентності молодших школярів як складової частини іншомовної компетентності на уроках іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Соціокультурний компонент навчання ІМ є суттєвою частиною чинної Програми з англійської мови для університетів та інститутів. Формування СКК забезпечує володіння студентами ІМ як засобом пізнання іншомовної культури та засобом міжкультурної безпосередньої й опосередкованої комунікації у професійних, наукових та інших цілях.

Під терміном «соціокультура» ми розуміємо взаємодію комплексу рівноправних соціальних чинників, до яких належать: демографічний склад суспільства, його суспільно-політичний устрій, економічний розвиток, національний склад, розвиток технологій, психологічний фактор, прийняті стосунки в сім'ї, ставлення до релігії та церкви; з культурним компонентом, який відбиває духовний стан суспільства, здатність формувати гармонійну, всебічно розвинену особистість, прилучати підростаюче покоління до вироблення духовного багатства. (Айзікова, 2020: 298).

Окремі науковці пропонують таке визначення соціокультурної компетенції: «Інтегративная характеристика личности, предполагающая наличие знаний о различных социальных и культурных сферах, включающая способность и готовность взаимодействовать с другими людьми в различных диапазонах жизни, опираясь на свой смысловой опыт, обеспечивающая способность использовать информационные ресурсы для смыслообразующей творческой деятельности.

В составе социокультурной компетенции выделяем следующие компоненты:

1) когнитивно-информационный (знания о культуре своей страны и страны изучаемого языка, умение пользоваться информацией);

2) смыслообразующе-аксиологический (осмысленное отношение к информации, понимание, толерантность, ценностное отношение к культуре, рефлексия, мотивация);

3) коммуникативно-деятельностный (умение и готовность вступать в контакт, знание техник и приемов общения, социальная мобильность, самостоятельность, креативность, творчество)» (Муравьева, 2011: 141).

Першою педагогічною умовою підготовки майбутнього учителя до формування СКК учнів початкової школи є обізнаність учителя щодо програмних вимог з формування СКК та особливостях їх змісту. Навчальна програма містить перелік соціокультурних знань, якими молодші школярі повинні оволодіти під час вивчення іноземної мови (табл. 1).

Зміст соціокультурної компетентності може бути представлений у вигляді чотирьох компонентів:

1) соціокультурні знання (відомості про країну, мова якого вивчається; духовні цінності та культурні традиції; особливості національного менталітету);

2) досвід спілкування (вибір потрібного стилю спілкування, правильне трактування явищ іноземної культури);

3) особистісне ставлення до фактів іноземної культури (в тому числі здатність вирішувати соціокультурні конфлікти в спілкуванні);

4) володіння способами використання мови (правильне використання соціально маркованих мовних одиниць в різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливості до подібності і розбіжностей між соціокультурними явищами рідної культури та іноземної) (Крутенко, 2014:70).

Друга педагогічна умова – взаємозв'язок та наступність навчальних дисциплін при підготовці майбутнього учителя початкової школи забезпечують глибоку та ґрунтовну підготовку з теоретико-педагогічних основ соціокультурної компетентності. Так, вивчення дисциплін нормативного та вибіркового циклів, а саме : Іноземна мова, Іноземна мова з методикою викладання, Дитяча літе-

Таблиця 1

Соціокультурні знання молодших школярів на уроках іноземної мови

Клас	Соціокультурні знання
1	– обирати і вживати відповідні до ситуації спілкування привітання; обирати і вживати відповідні до ситуації спілкування ввічливі слова і фрази; – розуміти особливості привітань зі святом і вживати їх відповідно до ситуації спілкування
2	– вживання та вибір привітань та форм звертання; – вживання та вибір вигуків;
3	– знання культурних реалій – спільноти, мова якої вивчається, пов'язаних з повсякденним життям; вживання та вибір привітань; – вживання та вибір форм звертання; вживання та вибір вигуків

ратура іноземною мовою, Іноземна мова фахового спрямування – забезпечують готовність до формування СКК учнів. Формування соціокультурної компетенції має свої певні особливості на кожному ступені навчання у школі, які проявляються вже при відборі лінгвокраїнознавчого матеріалу. Добір матеріалу з різних галузей іншомовної культури здійснюється не лише за критерієм мовленнєвої посильності, але передусім з урахуванням соціокультурних інтересів дітей певного віку.

Третя педагогічна умова – організація виробничої педагогічної практики зі спеціалізації містить компонент формування СКК молодшого школяра на уроках іноземної мови. Підготовка звітної документації передбачає написання конспекту уроків та позакласного заходу на тему Свята в Британії та Україні.

Під час практики студенти реалізують компонент соціокультурних знань: відомості про країну, мова якої вивчається; духовні цінності та культурні традиції; соціокультурні знання; учні набувають країнознавчих і соціокультурних знань, знайомлячись із листами зарубіжних однолітків, дитячими святами і традиціями країни виучуваної мови тощо.

Четверта педагогічна умова – попередній відбір ігрових технологій і методів навчання. Застосування ігрових технологій є обов'язковим компонентом формування СКК учнів. Під час уроку доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує багато часу на приготування обладнання, запам'ятовування громіздких правил. Перевагу мають ігрові технології, які передбачають участь у них більшості дітей класу, швидко відповідь.

Формування соціокультурної компетентності буде успішним за умови систематичного виконання ігрових вправ і завдань, які передбачають розвиток таких умінь: формувати позитивне ставлення до культури інших народів; проводити паралелі між двома культурами; вибирати соціокультурні явища відповідно до завдань учителя; оцінювати соціокультурні події та знаходити відмінності; формувати асоціативні вміння та естетичні почуття; коментувати іншомовний матеріал соціокультурного змісту, висловлюючи при цьому власну думку; висловлювати своє ставлення до важливих подій іншомовної культури; інтерпретувати соціокультурну інформацію для формування вмінь критичного мислення; виконувати завдання соціокультурного змісту в умовно-комунікативних ситуаціях тощо.

У рольових іграх, які моделюють ситуації спілкування казкових персонажів, учні почат-

кової школи оволодівають соціолінгвістичними мовними і мовленнєвими засобами спілкування та моделями комунікативної поведінки. Для підвищення рівня соціокультурної компетентності молодших школярів пропонуємо використання ігрових технологій на основі матеріалу казки, віршів, оповідань, прислів'я, загадок.

Гра «Збери прислів'я»

Учням пропонується початок прислів'я, команди повинні закінчити його. При правильній відповіді команда отримує бал. Наприклад:

A friend in need... (... is a friend indeed).

An apple a day... (... keeps the doctor away).

East or West – ... (... home is best).

Never put off till tomorrow... (... what you can do (can be done) today).

Custom... (... is a second nature).

At home even the walls help... (... even the walls help).

Загадки

1. It has no legs but just for fun, it always on the run. (a ball).

2. An old with 12 children, some short, some long, some cold, some hot. (a year).

3. It is white, cold and sweet. All children like to eat. (ice-cream).

4. Five sons with one name (fingers).

5. It is not a man, it is not a woman, but it teach me (a book).

6. What year lasts only one day? (New Year).

П'ята умова – застосування вербальної та невербальної наочності на уроках іноземної мови. Формування основ соціокультурної компетенції відбувається шляхом ознайомлення молодших школярів зі прізвищами та іменами їх однолітків, казкових персонажів, домашніх тварин, іграшок, віршами, лічилками, піснями і творами дитячого фольклору. Матеріал таких зарубіжних казок та їх персонажі, що відомі школярам із фільмів, стануть майбутньому учителю в нагоді (табл. 2).

До вербальної наочності під час навчання іноземних мов молодших школярів належать казки, вірші, оповідання, на матеріалі яких учні виконують пошукові та творчі завдання, проводиться гра-драматизація. Окрім читання, перекладу, драматизації окремих уривків казок учні можуть порівнювати ту чи іншу іноземну казку, її героїв з відомими в рідній мові. Через розбіжності деталей в українській та іноземній літературі діти пізнаватимуть несхожість світосприйняття, культури різних народів.

Для реалізації лінгвокраїнознавчого компоненту ефективним є використання автентичних віршів народної поезії. Віршований матеріал

British Tales

№	Author	
1.	Daniel Defoe (1660–1731)	Robinson Crusoe
2.	Jonathan Swift (1667–1745)	Gulliver's Travels
4.	Charles Dickens (1812–1870)	Christmas Tales
5.	Lewis Carroll (1832–1898)	Alice's Adventures in Wonderland Alice in Looking-Glass country
6.	Andrew Lang (1844–1922)	The yellow fairy book, How six men traveled, Through the wide world
7.	Edith Nesbit (1858–1924)	The magic world The princess and the hedgehog
8.	Kenneth Grahame (1859–1932)	The wind in the willows
9.	James Mathew Barrie (1860–1937)	Peter Pan
10.	Joseph Rudyard Kipling (1865–1936)	The cat that walked by himself
11.	Helen Beatrix Potter (1866–1943)	The bad mice Peter Rabbit
13.	Alan Alexander Milne	Winnie-The-Pooh
15.	C.S. Lewis (1898–1963)	The Chronicles of Narnia, The horse and his boy, Prince Caspian
16.	Pamela L. Travers (1899–1996)	Mary Poppins
17.	Donald Bisset (1910–1995)	Any time stories Tales with a Tiger Another Time Stories» The pig who tried to fly The useful dragon
18	Roald Dahl (1916–1990)	Matilda, Charlie and the Chocolate Factory The big friendly giant
19	Joanne Rowling 31 July 1965	Harry Potter, Harry Potter and the Goblet of fire

легше запам'ятовуються учнями, їх можна інсценувати, розігрувати, розповідати напам'ять.

Організація і проведення наукової роботи студентів є шостою та однією з педагогічних умов підготовки студентів до формування СКК школярів. Так, у ході наукової роботи студенти пишуть наукові статті з цієї теми, готують тези доповідей студентських конференцій, розробляють теоретичну та експериментальну частину бакалаврської роботи. Наукова активність з актуальних тем формування СКК учнів передбачає вивчення передового досвіду, відповідних форм, методів, засобів формування СКК школяра. Можливість експериментальної перевірки власних гіпотез під час практики надає безцінний досвід опрацювання матеріалу соціокультурного, соціо-лінгвального змісту навчання, студенти оцінюють СКК учнів за такими критеріями, як мотиваційний, знанневий та практичний компоненти. Наприклад, високий рівень сформованості знанневого компоненту передбачає такі показники: учень знає про культурні традиції і звичаї країни виучуваної мови; пізнає мовну картину світу, країнознавчу інформацію; знає соціокультурні правила, сценарії й моделі поведінки в міжкультурній комунікації; знає норми спілкування при зустрічі, прощанні,

знайомстві, вітанні, вдячності, прохань, запрошень; розуміє етнокультурний фон. Студентам пропонуються такі теми бакалаврських робіт для опрацювання і формування готовності розвивати СКК учнів початкової школи:

1. Особливості формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи за допомогою ігрових технологій.

2. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на основі застосування матеріалу англійських казок.

3. Використання пісенного та віршованого матеріалу як основа розвитку соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках іноземної мови.

Соціокультурна компетентність студента вищого навчального закладу у процесі оволодіння іноземною мовою передбачає такі компоненти:

– лінгвокультурна компетентність (знання історико-культурних, країнознавчих особливостей, етнокультурного фону країни, повага та розуміння соціокультурних особливостей представників інших культур);

– соціолінгвістична компетентність (знання лексичних одиниць з національно-культурною семантикою);

– етнопсихологічна компетентність (знання соціокультурних норм поведінки в умовах міжкультурної комунікації, національної ментальності, способу життя, звички, норми, традиції);

– комунікативна компетентність (здатність до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, знання національно-специфічних моделей комунікативної поведінки представників інших мов та культур).

Висновки. Отже, в результаті аналізу теоретичної частини ми погоджуємось з таким визначенням поняття «соціокультурна компетентність»: сукупність лінгвокраїнознавчих знань та уявлень про основні національні звичаї та традиції як систему навичок і вмінь, що дозволяють узгоджувати свою поведінку у відповідності із цими знаннями.

Таким чином, ми визначили декілька педагогічних умов підготовки майбутнього учителя почат-

кової школи до формування соціокультурної компетентності учнів на основі науково-методичної та практичної підготовки студентів. Одна з головних педагогічних умов – розуміння майбутніми учителями змісту соціокультурної компетентності учнів початкової школи, який складають знання соціальних правил, сценаріїв та моделей поведінки в іншомовній комунікації, знання норм спілкування під час зустрічі, прощання, знайомства, вітання, вдячності, прохань, запрошень. Застосування в мовленні сталих виразів, кліше, що мають у семантиці національно-культурний компонент. Пізнання мовної картини світу, знання країнознавчої інформації, що відображаються у віршах, прислів'ях, приказках, казках країни виучуваної мови. Розуміння етнокультурного фону – свята, звичаї і традиції. Здатність і готовність до зіставлення феноменів рідної та іншомовної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзікова Л. В. Соціокультурна підготовка вчителя в умовах формування загальноєвропейського культурного простору. *Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: Збірник наукових статей*. Київ : Київський інститут туризму, економіки і права. 2000. С. 298–308.
2. Бирюк О. В. Методика формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів у навчанні читання англійських публіцистичних текстів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2006. 20 с.
3. Голованчук Л. П. Навчання учнів основної загальноосвітньої школи культурно-країнознавчої компетенції на уроках англійської мови : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2003. 340 с.
4. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів загальнокультурної компетентності : наук.-метод. посіб. Черкаси : ЧОППОП. 2014. 68 с.
5. Маслак Л. П. Проблеми підготовки спеціаліста в контексті євро-інтеграційних процесів в Україні. *Модернізація вищої освіти в контексті євро-інтеграційних процесів : Зб. наук. праць сучасн. Всеукр. методолог. семінару*. Житомир: ЖДУ, 2007. С. 114–120.
6. Муравьева Н. Г. Понятие социокультурной компетенции в современной науке и образовательной практике. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2011. № 9. С. 136–143.

REFERENCES

1. Aizikova L.V. Sotsiokulturna pidhotovka vchytelia v umovakh formuvannya zahalnoievropeiskoho kulturnoho prostoru [Socio-cultural training of teachers in the conditions of the European cultural space formation] *Modern Technologies of teaching Foreign languages in professional training: Collection of Scientific articles*. Kyiv Institute of Tourism, Economics and law, 2000, pp. 298-308 [in Ukrainian]
2. Byriuk O.V. Metodyka formuvania sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnikh uchyteliv u navchanni chytannia anhlovnykh publitsystychnykh tekstiv [Methods of formation of socio-cultural competence of future teachers in teaching reading English-language journalistic texts] *Abstract for acquisition. Science. stup. Cand. ped. n.: 13.00.02. Kyiv. 2006. 20 p.* [in Ukrainian]
3. Holovanchuk L.P. Navchannia uchniv osnovnoi zahalnoosvitnoi shkoly kulturno-kraiznovchoi kompetentsii na urokakh anhliiskoi movy: [Teaching students of the basic secondary school of cultural and local lore competence in English lessons] *dis. cand. ped. Sciences: 13.00.02 / Kyiv: 2003, 340 p.* [in Ukrainian]
4. Krutenko O. V. Formuvannya kliuchovykh kompetentnostei uchniv zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvithnikh standartiv zahalnokulturnoi kompetentnosti. [Formation of key competencies of the comprehensive school students according to the requirements of the new state educational standards of general cultural competence] *scientific method. way. Cherkassy: CHOIPOP, 2014. 68 p.* [in Ukrainian]
5. Maslak L.P. Problemy pidhotovky spetsialista v konteksti yevro-intehratsiinykh protsesiv v Ukraini. [Problems of specialist training in the context of European integration processes in Ukraine]. *Modernization of higher education in the context of European integration processes: Coll. Science. work modern. All-Ukrainian Methodologist. Seminar. Zhytomyr: ZhDU, 2007, p. 114-120.* [in Ukrainian]
6. Muravieva N.H. Poniatyie sotsyokulturnoi kompetentsyy v sovremennoi nauke y obrazovatelnoi praktyke. [The concept of socio-cultural competence in modern science and educational practice] *Bulletin of the Tyumen State University. 2011, Nr 9, p. 136-143.* [in Russian]